

### Ədəbiyyat

1. Blank I.A., Cash flow management: textbook. M.: Nika- Center, 2018. 300 p.
2. Shitov V.N., An example of an analysis of a cash flow statement. In the collection: Modern approaches to solving financial and economic problems collection of scientific papers. Ulyanovsk: UISTU, 2010. p.103-105.
3. Зубкова Т.В., Основные этапы управления денежными потоками. Актуальные проблемы финансирования и налогообложения АПК в условиях глобализации экономики. Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2018. С. 94-97.
4. Прутяну М. А., Васильева, А. С. Оптимизация денежных потоков корпорации. Качество в производственных и социально-экономических системах. Сборник научных трудов. Курск: ЮЗГУ, 2021, с.135-138.

## KONSEPTUAL METAFORA LİNQVO-KOQNİTİV FENOMEN KİMİ

**Nərmin Mustafayeva**

Azərbaycan Dillər Universiteti

[Narminmustafaeva93@mail.ru](mailto:Narminmustafaeva93@mail.ru)

Fəlsəfə tarixində təfəkkür, təxəyyül və idrak prosesində dilin əsas rolu yolunda aparılan müzakirələrdə metafora olduqca böyük marağa səbəb olmuşdur. Nəticə etibarilə, metaforayla bağlı bir sıra yanaşmalar və nəzəriyyələr meydana çıxmışdır. İlk sistem filosofu sayılan Platondan günümüzə qədər gəlib çatan bu fikrə görə, hərfi dil, filosofların bəhs etdikləri obyektə uyğun gələn və onu olduğu kimi təsvir edən dil olaraq görülmüşdür. Bu səbəbdən hərfi dil fəlsəfə və elmin dili, hərfi dildən törəmə sayılan obrazlı dil isə sənət dili kimi qəbul edilmişdir. Hərfi və məcazi dil arasındakı fərqi kökləri qədim dövrlərə gedib çıxır və bu gün fəlsəfədən nə anladığımızı müəyyən edir. Bu yanaşma obrazlı dilin təfəkkürün əsas elementi olmadığı fikrini doğrultmuş və bu qavrayış nəticəsində ümumən obrazlı dillə, xüsusən də metaforayla müzakirələr doğrultmuşdur. Metaforaya ənənəvi yanaşma filosofların irəli sürdüyü fikirlərin fonunda yaranmışdır. Yanaşmaya əsasən, məcazi dildəki ifadələr həqiqəti üzə çıxarmaq və təqdim etmək üçün yetərsiz hesab olunan, hətta həqiqət axtarışında anlaşılmaqlara gətirib çıxaran bir dil kimi qiymətləndirilmişdir [2, s.39-52].

Antik dövr, Ellinistik dövr və Orta əsrlərin görkəmli filosofları metaforik düşüncəni fəlsəfi düşüncələrdən kənarlaşdırır və obrazlı dili insan təfəkkürünün ayrılmaz bir hissəsi kimi qəbul etməmişlər. Metafora qeyri-ənənəvi fikirlərin başlanğıc nöqtəsi isə İmmanuel Kantın təxəyyülün yaradıcı gücünə dair fikirləri oldu. Kant metaforaya fəlsəfi problem kimi yanaşmasa da, onun fikirləri problemə aparın prosesin başlaması baxımından çox əhəmiyyətli oldu [1, s.339].

Fridrix Nitsşe isə metaforanı insan düşüncəsi ilə birləşdirdi və ona həqiqətlərin kəşfində və ya yaradılmasında mərkəzi rol verdi. Lakin fəlsəfi ənənəyə yeni metafora yanaşmasını gətirən şəxs Nitsşedən və romantiklərdən çox təsirlənmiş İ.A.Riçards olmuşdur. Riçards metaforaya fəlsəfi mövzu kimi yanaşan ilk mütəfəkkirdir. Riçardsın fikirləri fəlsəfə ictimaiyyətinə çox təsir etməsə də, bu mövzuda çoxlu araşdırmaları olan filosof Maks Blek Riçardsın fikirlərini gündəmə gətirəndə metafora problemi fəlsəfi müzakirələrinin əsas problemlərindən birinə çevrildi.

Maks Blekin metaforanı yenidən nəzərdən keçirmək səyi bir çox mütəfəkkir tərəfindən müsbət qarşılandı və metaforaya hər zamankindən daha çox maraq oyatdı. Maks Blek, Monro Berdsli, Pol Henle, İna Lovenberq, Nelson Qudman, Ted Koen və Rikour kimi bir çox filosof metaforayla öz fikirlərini ortaya qoydu və bu müzakirələr Lakoff və Consonun Müasir Metafora Nəzəriyyəsinin əsasını təşkil etdi. Obrazlı dilin tərəkürün əsas elementlərindən biri olması iddiası metaforayla bağlı müzakirələri işığında ortaya çıxdı [1, s.352].

Müasir metafora nəzəriyyəsi bu müzakirələrin davamı idi və böyük marağa səbəb olmuşdu. 1980-ci ildə Lakoff və Johnson tərəfindən yazılan "Metaforalar: Həyat, Məna və Dil" adlı araşdırma bu mövzuda zəmin yaratmağı bacardı [3, s.232].

Əvvəla, metafora sadəcə bir üslubi vasitə, linqvistik ifadə və ya söz oyunu deyil, o, bizi əhatə edən ətraf aləmin insan şüuru tərəfindən düzgün qavranılmasında mühüm rol oynayan bir koqnitiv hadisədir [7]. Lakin bununla razılaşmayanlar metaforaya ənənəvi yanaşmanın əsasını qoydular. Belə ki, Ənənəvi Metafora Nəzəriyyəsində 5 fakt əsas götürülür:

1. Metafora linqvistik fenomendir.
2. Metafora yalnız linqvistik məqsədlərlə yəni, obrazlı dilin inkişafı üçün istifadə olunur.
3. Metafora qarşılaşdırılan iki anlayış arasındakı bənzərliklərdən yaranır.
4. Metafora söz oyunu olduğundan, onun istifadəsi üçün yaradıcı bədii zəka gərəklidir.
5. Metafora sadəcə obrazlı nitqi bəzəyən üslubi fiqurdur. Buna görə də o, insanın gündəlik düşüncə tərzinin ayrılmaz elementi sayıla bilməz.

Müasir Metafora Nəzəriyyəsi isə aşağıda sadalanan fikirləri özündə ehtiva edir:

1. Metafora sözləri deyil, konseptlərin mahiyyətini özündə əks etdirir.
2. Metaforanın əsas funksiyası yalnız bədii və estetik məqsədlərlə ifadələrin ritorik təsirini artırmaq deyil, eyni zamanda müəyyən konseptləri daha yaxşı anlamağa kömək etməkdir.
3. Metafora çoxluqların oxşarlığına əsaslanmır; hətta bu oxşarlıqları özü yaradır.
4. Metafora xüsusi bir bacarığa sahib olmayan müxtəlif insanlar tərəfindən gündəlik həyatlarında böyük bir zehni fəaliyyət göstərmədən istifadə edə biləcəkləri konseptlər toplusudur.
5. Metafora yalnız linqvistik deyil, insan düşüncəsinin və fikir yürütmənin ayrılmaz bir hissəsidir.

Nəticədə, Konseptual Metafora Nəzəriyyəsi bu iddiaların əsasında duran, metaforanın koqnitiv bir fenomen olması fikrinə əsaslanır. Buna görə də, konseptual metaforalar yalnız dil sahəsinin deyil, koqnitiv linqvistikanın da ayrılmaz hissəsidir.

**Açar sözlər:** poetik metafora, konseptual metafora, koqnitiv dilçilik, fenomen, üslubi fiqur.

### Ədəbiyyat

1. Cline E. (2008), Mirrors, Minds, and Metaphors. *Philosophy East and West* 58, no. 3, pp. 337-357.
2. Johnson M. (2008). *Philosophy's Debt to Metaphor*. In *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, edited by Raymond Gibbs, pp. 39–52. Cambridge: Cambridge University Press., 247p.
3. Lakoff G. (1993). *The Contemporary Theory of Metaphor.*” In *Metaphor and Thought*, edited by Andrew Ortony, pp. 202–251. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 202-251.
4. Lakoff G., Mark J. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press., 193p.
5. Серль Дж. Р. *Метафора. Теория метафоры*. М.:Прогресс, 1990, 512с.